

มาตรา 194 ควบคุมอำนาจแห่งมูลหนี้ เจ้าหนี้ยอมมีสิทธิ
จะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ อนึ่งการชำระหนี้ด้วยงดเว้นการอันใด
อันหนึ่งก็ยอมมีได้

1. มาตรา 194 นี้ ถือเป็นมาตราแรกของบรรพ 2 ว่าด้วยหนี้ แต่มิได้เป็น
บทวิเคราะห์ศัพท์โดยตรง ของคำว่า "หนี้" เป็นแต่เพียงแสดงถึงสิทธิของเจ้าหนี้ในมูลหนี้ที่จะ
เรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ อย่างไรก็ตาม แม้มาตรา 194 จะไม่เป็นบทวิเคราะห์ศัพท์ของคำว่า
"หนี้" ไว้โดยตรง แต่เราก็พอที่จะให้ความหมายของคำว่า "หนี้" จากบทบัญญัติดังกล่าวได้
ดังนี้ หนี้ คือ ความผูกพันทางกฎหมายระหว่างบุคคลสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ลูกหนี้
ต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง เรียกว่า เจ้าหนี้ การกระทำของลูกหนี้
ที่มีต่อเจ้าหนี้ คือ วัตถุประสงค์แห่ง หนี้ใดแก่กระทำการ งดเว้นกระทำการ และส่งมอบทรัพย์สิน

ความหมายของคำว่า หนี้ ที่ได้จากกล่าวมาข้างต้นมีความหมายกว้างกว่าคำว่า
หนี้สิน หรือหนี้เงินตามที่คนทั่วไปเข้าใจกัน เพราะคำว่าหนี้สินมิได้หมายความเฉพาะหนี้ที่จะ
ต้องใช้เงินเท่านั้น แต่หมายความรวมถึง กระทำการ งดเว้นกระทำการ และส่งมอบ
ทรัพย์สินด้วย

อนึ่ง สิทธิเรียกร้อง ตาม ป.พ.พ. มาตรา 233 หรือบุคคลสิทธิ(สิทธิเหนือบุคคล)
มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่าหนี้ ทั้งนี้ เพราะวาสิทธิเรียกร้องหรือบุคคลสิทธินี้เป็นทรัพย์สิน
อย่างหนึ่ง ตาม ป.พ.พ.มาตรา 99 และมีผลผูกพันตามกฎหมายระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้เท่านั้น
ห้ามมีผลผูกพันตามกฎหมายที่ใช้บังคับกับบุคคลทุกคนไม่ ตัวอย่างเช่น คำเป็นเจ้าหนี้แดง
3,000 บาท ดังนี้ ถือว่าคำเป็นเจ้าหนี้ มีบุคคลสิทธิหรือสิทธิเรียกร้องที่จะได้รับเงิน 3,000 บาท
คืนจากแดงลูกหนี้ สิทธิดังกล่าวนี้มีผลเฉพาะคำและแดงเท่านั้น ซึ่งหมายความว่า คำเจ้าหนี้
จะเรียกร้องเอาเงินคืนจากแดงลูกหนี้คนเดียวเท่านั้น คำเจ้าหนี้จะไปเรียกร้องเอาเงินคืน

จากใครไม่ได้เลย

ในทางกลับกัน ถ้าเป็นทรัพย์สินแล้วไม่ก่อให้เกิดหนี้ เพราะทรัพย์สินนั้นจะก่อตั้งขึ้นได้ก็โดยอาศัยกฎหมายและไต่ถามกับบุคคลใดทุกคน โดยที่บุคคลทั่วไปจะต้องเคารพต่อผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้น อย่างไรก็ตาม ถ้าเมื่อใดมีการล่วงล้ำทรัพย์สิน เมื่อนั้นก็จะก่อให้เกิดหนี้ขึ้น ตัวอย่างเช่น คำขายปากกา 1 คำม ให้แก่แดง แแดงได้ทรัพย์สินหรือกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของปากกาคำมนี้ ซึ่งก่อให้เกิดผลทางกฎหมายไต่ถามบุคคลใดทุกคน โดยที่บุคคลทั่วไปจะต้องเคารพต่อแดงซึ่งเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในปากกาคำมนี้ และถ้าหากปรากฏว่ามีบุคคลใดมาก่อความเสียหายแก่ปากกาคำมนี้ เมื่อนั้นก็จะก่อให้เกิดหนี้ที่ฟ้อง เรียกว่าสินไหมทดแทนได้

2. ความผูกพันในเรื่องหนี้ ตามมาตรา 194 นี้ ต้องเกิดขึ้นระหว่างบุคคลทั้ง 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายเจ้าหนี้และลูกหนี้ โดยแต่ละฝ่ายจะมีจำนวนเท่าใดก็ได้ เช่น เจ้าหนี้รวม ลูกหนี้รวม นอกจากนี้ คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจจะเป็นบุคคลธรรมดา หรือนิติบุคคลก็ได้ เช่น ฝ่ายเจ้าหนี้เป็นบุคคลธรรมดา กับฝ่ายลูกหนี้ที่เป็นบริษัท ซึ่งมีสภาพเป็นนิติบุคคล เป็นต้น

ความผูกพันระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ เป็นเรื่องสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 194 ซึ่งอาจจะเป็นความผูกพันในลักษณะต่างตอบแทนซึ่งกันและกันระหว่างลูกหนี้และเจ้าหนี้ เช่น สัญญาซื้อขาย แลกเปลี่ยน ฯลฯ หรืออาจจะเป็นความผูกพันในลักษณะไม่ต่างตอบแทนก็ได้ โดยที่คู่กรณีฝ่ายหนึ่งมีสิทธิที่จะเรียกร้องให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งชำระหนี้ แต่ตนเองไม่มีหน้าที่ต้องชำระหนี้ให้อีกฝ่ายหนึ่งเป็นการตอบแทน เช่น ผ่ากทรัพย์ หรือตัวแทนโดยไม่มอบำเหน็จ

3. มาตรา 194 บัญญัติว่า " เจ้าหนี้นยอมมีสิทธิจะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ " ซึ่งสิทธิของเจ้าหนี้ตามมาตรา 194 นี้ เป็นเพียงสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ปฏิบัติการชำระหนี้ ฉะนั้นเมื่อลูกหนี้ไม่ยินยอมปฏิบัติตาม เจ้าหนี้ก็ไปฟ้องร้องขอให้ศาลบังคับให้ลูกหนี้ปฏิบัติการชำระหนี้ให้แก่ตนได้ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 213 เท่านั้น ทางฝ่ายเจ้าหนี้จะบังคับชำระหนี้เอากับทรัพย์สินของลูกหนี้โดยพลการไม่ได้ และการบังคับชำระหนี้โดยฟ้องร้องต่อศาลนั้นจะบังคับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 214 เท่านั้น จะไปบังคับเอาแก่ตัวเนื้อร่างกายของลูกหนี้ไม่ได้

4. โดยหลักการแล้ว เมื่อเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้และลูกหนี้ก็ต้องปฏิบัติตามการชำระหนี้ หากลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามการชำระหนี้ก็จะมีผลทางกฎหมายให้เจ้าหนี้ฟ้องร้องต่อศาลบังคับให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามการชำระหนี้ได้ หนี้ที่มีผลฟ้องร้องบังคับคดีกันได้ตามกฎหมายนี้เรียกว่า หนี้ในแพ่ง (Obligation Civile) ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกับหนี้ในธรรม (Obligation Naturelle) กล่าวคือ หนี้ในธรรม⁽¹⁾ นั้นหมายถึงหนี้ที่เจ้าหนี้เรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ไม่ได้ และในขณะเดียวกัน หากลูกหนี้ได้ชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ไป ก็จะไม่เรียกคืนไม่ได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้โดยถือว่า เป็นการชำระหนี้โดยถูกต้องแล้ว

หนี้ในธรรมนี้มีลักษณะเป็นหนี้คือ มีเจ้าหนี้และลูกหนี้ มีความผูกพันทางกฎหมาย⁽²⁾ แต่มีข้อจำกัดประการเดียวคือฟ้องร้องบังคับคดีกันไม่ได้ และถ้าหากชำระหนี้ในธรรมไปแล้วก็ไม่เรียกคืนไม่ได้

ตัวอย่างของหนี้ในธรรม ได้แก่หนี้ขาดหลักฐาน เช่น สัญญากู้ยืมเงินเกินกว่า 50 บาท ตาม ป.พ.พ. มาตรา 653 ถ้าไม่ได้ทำหลักฐานเป็นหนังสือ เจ้าหนี้จะนำมาฟ้องร้องบังคับคดีกันไม่ได้ แต่หากลูกหนี้ได้ชำระหนี้ไป ลูกหนี้ก็ห้ามมีสิทธิเรียกคืนไม่

- หนี้ขาดอายุความที่ลูกหนี้มีได้บังคับชำระภายในเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่ง ป.พ.พ. มาตรา 163 บัญญัติห้ามมิให้ฟ้องร้อง อย่างไรก็ตาม ถ้าหากลูกหนี้ได้ชำระหนี้ไป แม้ว่าจะชำระไปโดยไม่ทราบว่าเป็นหนี้ขาดอายุความ ลูกหนี้ก็จะเรียกคืนไม่ได้ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 188 วรรค 2

1 ศ.จิตติ ติงศรัทธี เรียกว่าหนี้ธรรมดา คำอธิบาย ป.พ.พ.มาตรา 408 หน้า 426-432 ศ.ภาธร พันธุลาภ เรียกว่าหนี้ธรรมดาหรือหนี้ในศีลธรรม คำอธิบาย ป.พ.พ.ว่าด้วยหนี้หน้า 9. ศ. ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมทย์ เรียกว่า หนี้ในธรรม นิตินกรรมและหนี้ เล่ม 1 หน้า 393.

2 ผูกพันในแง่ที่ว่า หากลูกหนี้ชำระหนี้ไปแล้วเรียกคืนไม่ได้

- หนี้ค้ำหน้ำที่ที่ลัธรรมหรือตามควรแก่อัชยาศัยในสังคม เมื่อชำระไปแล่ว ป.พ.พ. มาตรา 408 (3) บัญญัติว่า เรียกกินไม่ได้ (1)

5. ที่จะเกิดมีหนี้ได้ของมีมูลหนี้ซึ่งมาตรา 194 ได้บัญญัติไว้ชัดเจนว่า "ด้วยอำนาจแห่งมูลหนี้เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ ---" มูลหนี้ในที่นี้หมายถึง บ่อเกิดแห่งหนี้ซึ่งมี 5 ประการด้วยกัน คือ

- ก. นิตินกรรมสัญญา (ม. 149)
- ข. ละเมิด (ม. 420)
- ค. จัดการงานนอกสั่ง (ม. 395)
- ง. ลากมีควรได้ (ม. 406)
- จ. บทบัญญัติแห่งกฎหมาย

บ่อเกิดแห่งหนี้โดยมากเกิดจากสัญญา มีปัญหาว่านิตินกรรมฝ่ายเดียวซึ่งเป็นนิตินกรรมที่เกิดขึ้นโดยการแสดงเจตนาของบุคคลฝ่ายเดียวจะก่อให้เกิดหนี้หรือไม่ ปัญหาที่ยังมีความเห็นแตกแยกกันอยู่ กล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งเห็นว่านิตินกรรมฝ่ายเดียวไม่ก่อให้เกิดหนี้ เพราะวานิตินสัมพันธ์เรียกว่าหนี้จะต้องมีบุคคล 2 ฝ่าย เป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้ และเป็นนิตินกรรมที่กระทำโดยใจสมัคร ฉะนั้น ถ้ามีผู้แสดงเจตนาฝ่ายเดียวเป็นลูกหนี้ โดยที่เจ้าหนี้ไม่สมัครใจหรือไม่ถือเอาประโยชน์

1. อย่างไรก็ดี ได้มีนักกฎหมายบางท่านได้ให้ความเห็นในแง่ที่ว่า หนี้ในธรรมนัยนี้ยังรวมไปถึง

- หนี้จะต้งให้โดยธรรมจรรยา หรือในการสมรส ตามป.พ.พ.มาตรา 535 ซึ่งเมื่อให้แล่ว เรียกกินไม่ได้
- หนี้ที่ต้งชำระในการพนันและขันต่อตามป.พ.พ.มาตรา 853 ซึ่งบัญญัติว่า เมื่อชำระแล่ว เรียกกินไม่ได้
- หนี้ที่ช้ค้ตอกกฎหมายหรือลัธรรมนันค้ตาม ป.พ.พ.มาตรา 411 ซึ่งบัญญัติว่าชำระแล่ว เรียกกินไม่ได้

แห่งหนึ่งนั้นก็มักก่อให้เกิดหนี้แต่ประการใด เช่น คำมั่นจะให้รางวัล ตามมาตรา 362 ถ้าไม่มีเจ้าหนี้เข้ามาถือเอาประโยชน์จากคำมั่นดังกล่าวก็มักก่อให้เกิดหนี้ อีกฝ่ายหนึ่งให้ความเห็นว่า นิติกรรมฝ่ายเดียวก่อให้เกิดหนี้ผูกพันตัวผู้แสดงเจตนาเอง โดยที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ต้องแสดงเจตนารับเอานิติสัมพันธ์นั้น

6. นอกจากมีมูลหนี้และมีความผูกพันทางกฎหมายระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ตั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว หนี้ต้องมีวัตถุแห่งหนี้ (Subject of Obligation) ถ้าไม่มีวัตถุแห่งหนี้ หนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้

วัตถุแห่งหนี้ หมายถึง ข้อกำหนดที่ลูกหนี้จะต้องปฏิบัติการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ ซึ่งมี 3 ชนิดด้วยกัน คือ ภาระทำการ งดเว้นภาระทำการ และส่งมอบทรัพย์สิน ภาระทำการ เช่นว่าจ้างมาทาสีบ้าน งดเว้นภาระทำการ เช่น ทำสัญญาห้ามมิให้ตั้งร้านตัดเสื้อแข่งกัน และส่งมอบทรัพย์สิน เช่น สัญญาซื้อขายรถยนต์ที่ผู้ขายจะต้องโอนกรรมสิทธิ์ส่งมอบรถยนต์ให้ผู้ซื้อ อนึ่ง วัตถุแห่งหนี้มีลักษณะแตกต่างกับวัตถุที่ประสงค์แห่งหนี้ เพราะวัตถุที่ประสงค์แห่งหนี้มุ่งถึงประโยชน์ที่เจ้าหนี้จะพึงได้รับจากการปฏิบัติการชำระหนี้ของลูกหนี้ ตัวอย่างเช่น ก. ทำสัญญาขายม้า 1 ตัว ให้ ข. การโอนกรรมสิทธิ์ส่งมอบม้าเป็นวัตถุแห่งหนี้ ซึ่ง ก. จะต้องปฏิบัติต่อ ข. ส่วนม้าที่ ข. ต้องการซื้อจาก ก. นั้น เป็นวัตถุที่ประสงค์ของหนี้รายนี้

มาตรา 195 เมื่อทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งหนี้นั้นได้ระบุไว้แต่เพียงเป็นประเภทและตามสภาพแห่งนิติกรรม ถ้าตามเจตนาของคู่กรณีไม่อาจจะกำหนดได้ว่าทรัพย์สินนั้นจะพึงเป็นชนิดอย่างไรไซ้ ทานว่าลูกหนี้จะต้องส่งมอบทรัพย์สินชนิดปานกลาง

ถ้าลูกหนี้ได้กระทำการอันตนจะพึงต้องทำ เพื่อส่งมอบทรัพย์สินนั้นทุกประการแล้วก็ดี ถ้าลูกหนี้ได้เลือกกำหนดทรัพย์สินที่จะส่งมอบแล้วด้วยความยินยอมของเจ้าหนี้ก็ดี ทานว่าทรัพย์สินนั้นจึงเป็นวัตถุแห่งหนี้จำเดิมแต่เวลานั้นไป

1. ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจเสียก่อนว่า ทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งหนี้ (Object of Obligation) ตามมาตรา 195 หมายถึงอะไร ทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งหนี้ หมายถึง ทรัพย์สินซึ่งเกี่ยวข้องกับวัตถุแห่งหนี้ ซึ่งในบางกรณีก็มีทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งหนี้ เช่น หนี้บังคับกับลูกหนี้กระทำการอันใดอันหนึ่งซึ่งเกี่ยวกับทรัพย์สินอันใดอันหนึ่ง หรือหนี้บังคับกับลูกหนี้โอนกรรมสิทธิทรัพย์สินอันใดอันหนึ่ง ในบางกรณีไม่มีทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งหนี้เลย เช่น หนี้คเวณการกระทำก็เป็นวัตถุแห่งหนี้ได้ แต่ไม่มีทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งหนี้แต่ประการใด ตัวอย่างทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งหนี้ เช่น สัญญาซื้อขายรถแข่ง 1 คัน รถแข่งเป็นทรัพย์สินซึ่งเกี่ยวข้องกับวัตถุแห่งหนี้ ส่วนการโอนกรรมสิทธิส่งมอบรถแข่งเป็นวัตถุแห่งหนี้

2. ทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งหนี้ ถ้าเป็นทรัพย์สินที่แน่นอน เช่น เรือชื่อสุพรรณหงษ์ ในเวลาชำระหนี้ ลูกหนี้จะต้องชำระด้วยส่งทรัพย์สินที่แน่นอนนั้นให้แก่เจ้าหนี้ ลูกหนี้จะเอาทรัพย์สินอื่นมาทดแทนไม่ได้ แต่ถ้าทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งหนี้ มิได้มุ่งถึงตัวทรัพย์สินที่แน่นอน เพียงแต่ได้ระบุทรัพย์สินเป็นประเภท (Kind) ไว้เท่านั้น เช่น ทำสัญญาซื้อขายข้าวสาร 1 กระสอบ หรือถ่าน 1 กระสอบ ปัญหาจึงมีว่าทรัพย์สินที่ระบุไว้เป็นประเภทดังกล่าวอาจมีหลายชนิด (Quality) แตกต่างกันได้ สมมุติว่าข้าวสารอาจจะมีชนิดเกรด A เกรด B และเกรด C หรือถ่านอาจจะมีชนิดดี ชนิดปานกลาง และชนิดเลว ลูกหนี้จะต้องส่งมอบชนิดไหนให้แก่เจ้าหนี้ ในเมื่อตามสภาพแห่งนิติกรรม หรือตามเจตนาของคู่กรณีไม่อาจจะกำหนดได้ว่า ทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งหนี้ (ข้าวหรือถ่าน) จะพึงเป็น

ชนิดใด ซึ่งตามปัญหานี้ ตามมาตรา 195 วรรคแรกบัญญัติว่าลูกหนี้จะต้องส่งมอบทรัพย์สินกลาง ตามอนุหาหรือข้างต้น มีปัญหาตามต่อไปอีกว่า ถ้าหากลูกหนี้ขอชำระหนี้ด้วยข้าวเกร็ด A ครึ่งกระสอบ และข้าวเกร็ด C ครึ่งกระสอบ แทนข้าวเกร็ด B ซึ่งเป็นชนิดปานกลางได้หรือไม่ หรือลูกหนี้ขอชำระหนี้ด้วยถ่านชนิดดีครึ่งกระสอบ และถ่านชนิดเลวครึ่งกระสอบ แทนถ่านชนิดปานกลางได้หรือไม่ ปัญหานี้ เข้าใจว่า ลูกหนี้จะกระทำมิได้ เพราะมาตรา 195 วรรคแรกได้บัญญัติชัดเจนว่า ลูกหนี้จะต้องส่งมอบชนิดปานกลางเท่านั้น

3. อย่างไรก็ตาม ถ้าปรากฏว่า ผู้ซื้อได้ซื้อข้าวสารชนิดเกรด A จากผู้ขายเป็นประจำ และต่อมาวันหนึ่งผู้ซื้อได้ไปร้านผู้ขายส่งซื้อข้าวสาร 1 กระสอบ โดยมีใ้ระบุชนิดไว้ในกรณีนี้ แม้สัญญาซื้อขายมิได้ตกลงระบุข้าวสารชนิดใดไว้ แต่ตามพฤติการณ์พอจะเห็นได้ว่ามีความมุ่งหมายถึงข้าวสารเกรด A ทั้งนี้ ผู้ขายจะต้องส่งมอบข้าวสารชนิดเกรด A จะส่งเกรด B ชนิดปานกลางไม่ได้

4. มาตรา 195 วรรค 2 ได้กำหนดถึงวิธีที่ทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งหนี้ที่ระบุไว้เป็นประเภทจะกลายเป็นทรัพย์สินที่แน่นอน หรือทรัพย์สินเฉพาะสิ่งใด 2 วิธีด้วยกัน คือ

ก. เมื่อลูกหนี้ได้กระทำการอันตนจะพึงต้องทำเพื่อส่งมอบทรัพย์สินนั้นทุกประการแล้ว หรือ

ข. เมื่อลูกหนี้ได้เลือกกำหนดทรัพย์สินที่จะส่งมอบแล้วด้วยความยินยอมของเจ้าหนี้

ตัวอย่างตามวิธีที่ 1 เช่น ก. ส่งซื้อข้าวสาร 5 กระสอบ ผู้ขายได้จัดส่งข้าวสารไปให้ ก. แล้วก็ได้ หรือถ้าในสัญญากำหนดให้ส่งข้าวสารไปยังที่อีกแห่งหนึ่ง ผู้ขายได้ส่งข้าวสารให้แก่ผู้ขนส่ง ตามความในมาตรา 463 แล้วก็ได้ เหล่านี้ แม้ผู้ซื้อจะยังมีข้าวสารกินนับว่าข้าวสารที่ส่งไปนั้นเป็นข้าวสารที่ตกลงซื้อขายกันแล้ว (1)

1 ตัวอย่าง คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของพระยาเทพวิฑูร มาตรา 195

สำหรับวิธีที่ 2 เป็นวิธีที่ใช้กันมาก กล่าวคือ ถ้าหากลูกหนี้ได้เลือกกำหนดทรัพย์สินที่จะส่งมอบเพื่อการชำระหนี้ด้วยความยินยอมของเจ้าหนี้ (ไม่ว่าจะยินยอมโดยตรงหรือโดยปริยายก็ได้) ทรัพย์สินที่ได้เลือกนั้นก็กลายเป็นทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งหนี้โดยแน่นอน ตัวอย่างเช่น ก. เอาชวคเปลา มาซื้อน้ำปลาจาก ข. เมื่อ ข. ได้บรรจุน้ำปลาลงในชวคของ ก. เสร็จแล้วน้ำปลาที่เป็นทรัพย์สินที่ซื้อขายกันโดยแน่นอน⁽¹⁾

5. ข้อสังเกต มาตรการ 195 วรรค 2 ประกอบมาตรา 460 วรรคแรก ในลักษณะซื้อขาย กล่าวคือ มาตรการ 460 วรรคแรกเป็นการซื้อขายทรัพย์สินเป็นประเภทซึ่งมีได้กำหนดแน่นอน เช่น ตกลงซื้อขายข้าวสาร 5 กระสอบ ข้าวสารซึ่งเป็นวัตถุแห่งหนี้ที่ระบุไว้เป็นประเภทจะกลายเป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่งเมื่อใดนั้น จะต้องพิจารณามาตรา 195 วรรค 2 แต่โดยเหตุที่ มาตรการ 460 วรรคแรก เป็นบทบัญญัติโดยเฉพาะในลักษณะสัญญาซื้อขาย ฉะนั้น จึงต้องปรับกับหลักกฎหมายบทเฉพาะเสียก่อน เมื่อได้มีการกำหนดตัวทรัพย์สินแน่นอนแล้ว ไม่ว่าโดยการหมาย นับ ชั่ง วัด ตวง หรือคัดเลือก กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นจึงจะโอนไป แต่มาตรา 460 วรรคแรกไม่ได้กล่าวถึงว่าใครเป็นผู้กำหนดตัวทรัพย์สิน และอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องให้ความยินยอมหรือไม่ และเมื่อได้พิจารณาจากหลักเกณฑ์ใน 2 มาตรานี้ จึงสรุปได้ว่า เฉพาะหนี้ในมูลสัญญาซื้อขาย เวลาจะพิจารณาว่าทรัพย์สินเป็นประเภทจะกลายเป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่งเมื่อใดนั้น ให้เอามาตรา 460 วรรคแรกเป็นหลัก และเอามาตรา 195 วรรค 2 พิจารณาประกอบ

6. มาตรการ 195 วรรค 2 เป็นวิธีการที่กฎหมายบัญญัติเพื่อเปลี่ยนทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งหนี้ที่ระบุไว้เป็นประเภทให้เป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง จึงทำให้มีผลทางกฎหมายแตกต่างกันระหว่างทรัพย์สินเป็นประเภทที่ยังไม่กำหนดตัวทรัพย์สินแน่นอน กับทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง หรือทรัพย์สินเป็นประเภทที่มีการกำหนดตัวทรัพย์สินแน่นอนแล้ว

1 ตัวอย่าง คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของพระยาเทพวิฑูร มาตรการ 195 หน้า 708

กล่าวคือ ถ้าหากทรัพย์สินนั้นเป็นวัตถุแห่งหนี้เป็นทรัพย์สินที่ระบุไว้เป็นประเภท แต่ยังมีได้กำหนดแน่นอน หากลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้ได้โดยเหตุสุดวิสัย⁽¹⁾ ลูกหนี้ยังคงต้องรับผิดชอบ ทั้งนี้เพราะทรัพย์สินที่เพียงระบุเป็นประเภท แม้ทรัพย์สินนั้นจะได้สูญหายทำลายไปโดยมิใช่ความผิดของลูกหนี้ ลูกหนี้ก็ยังสามารถหาทรัพย์สินประเภทเดียวกัน ชนิดเดียวกัน และประมาณเท่ากันมาชำระได้ นอกจากปรากฏว่าทรัพย์สินนั้นหาที่ไต่ไม่ได้แล้ว จึงเป็นการพ้นวิสัย ตามมาตรา 219 ซึ่งลูกหนี้ยกเป็นข้อแก้ตัวได้ ตัวอย่างเช่น ก.ทำสัญญาซื้อขายข้าวเปลือกจาก ข. 2 เกวียน เมื่อทำสัญญาแล้วไฟไหม้ยุ้งข้าวของ ข. และข้าวเปลือกของ ข. ถูกไฟไหม้หมด ทั้งนี้ ข. จะอ้างเหตุสุดวิสัย ตามมาตรา 219 มาแก้ตัวไม่ได้ เพราะ ข. ยังสามารถหาข้าวเปลือกชนิดนั้น ปริมาณนั้นจากที่อื่นมาชำระหนี้ให้ ก. ได้ นอกเสียจากปรากฏว่าข้าวเปลือกที่ไต่ ๓ ก็ไม่มี จึงเป็นการพ้นวิสัยที่ ข. ยกเป็นข้อแก้ตัวได้

แต่ถ้าหากเป็นทรัพย์สินที่แน่นอนแล้ว ลูกหนี้สามารถอ้างเหตุสุดวิสัย ตามมาตรา 219 ขึ้นเป็นข้อแก้ตัวได้ เช่น ตามตัวอย่างข้างต้น เมื่อ ข. ได้ดวงข้าว 2 เกวียนไว้แล้วด้วยความตกลงของ ก. และภายหลังไฟไหม้ข้าวเปลือก 2 เกวียนนั้นหมด โดยมิใช่ความผิดของ ข. ดังนั้น ความเสียหายของตกแก่ ก. ตามมาตรา 219 และมาตรา 370

ฎีกา 339/2506 ลูกหนี้ได้เลือกทรัพย์สินที่จะส่งมอบ และเจ้าหนี้ก็ยินยอมค้ำยแล้ว ก็จะมีผลตามกฎหมายว่า กรรมสิทธิแห่งทรัพย์สินได้โอนมายังเจ้าหนี้แล้ว ความวินาศแห่งทรัพย์สินยอมเป็นแก่เจ้าหนี้

1 มีนักกฎหมายให้ความเห็นว่า การชำระหนี้ด้วยสังกมทรัพย์สิน (ทรัพย์สินที่สามารถเอาทรัพย์สินอื่นชนิดเดียวกัน ประมาณเท่ากันมาแทนกันได้) ลูกหนี้ไม่สามารถยกเหตุสุดวิสัยขึ้นต่อเจ้าหนี้ได้

มาตรา 196 ถ้าหนี้เงินได้แสดงไว้เป็นเงินต่างประเทศ ท่านว่า
จะสงฆ์เป็นเงินไทยก็ได้
การเปลี่ยนเงินนี้ ให้คิดตามอัตราแลกเปลี่ยนเงิน ณ สถานที่และใน
เวลาที่ใช้เงิน

1. มาตรานี้ หมายถึง หนี้เงิน (Money) ได้แสดงไว้เป็นเงินตราต่างประเทศ เช่น เป็นดอลลาร์ ปอนด์ หรือแฟรงค์ ซึ่งลูกหนี้จะสงฆ์เป็นเงินสยามก็ได้

ที่ว่า "สงฆ์เป็นเงินสยามก็ได้" หมายความว่า ลูกหนี้สมัครใจจะสงฆ์เป็นเงินต่างประเทศตามที่ใดตกลงกันไว้ในมูลหนี้เดิม หรือสงฆ์เป็นเงินสยามก็ได้ ตามแต่ลูกหนี้จะเลือก เช่น ก.หาสัญญาซื้อข้าวจาก ข. ตกลงราคากันเป็นดอลลาร์ ในเวลาใช้เงินกัน ก.อาจสงฆ์เป็นเงินดอลลาร์ หรือเงินบาทของไทยก็ได้

มีปัญหาคิด 2 ประการ ในมาตรา 196 นี้ ปัญหาแรก ถ้าหนี้เงินกำหนดให้สงฆ์เป็นเงินตราไทย ลูกหนี้จะขอชำระเป็นเงินตราต่างประเทศได้หรือไม่ คำตอบก็คือ-ไม่ได้ เพราะขัดต่อมาตรา 320 ที่บัญญัติว่า อันจะบังคับให้เจ้าหนี้รับชำระหนี้เป็นอย่างอื่นผิดไปจากที่จะต้องชำระแก่เจ้าหนี้ นั้น ท่านว่าหาอาจบังคับได้ไม่ สำหรับปัญหาที่สอง ถ้าคู่กรณีได้ตกลงกันว่าหนี้จะต้องสงฆ์เป็นเงินต่างประเทศอย่างเคียว จะสงฆ์เป็นเงินสยามไม่ได้ ข้อตกลงนี้จะมีผลใช้บังคับเพียงใด ปัญหา นี้ ยังไม่เคยมีคำตัดสินของศาลฎีกา ข้อที่น่าพิจารณา มีอยู่ว่า มาตรา 196 เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยฯ ตามมาตรา 114 หรือไม่ สำหรับผู้เขียนเองมีความเห็นว่าคงเป็นโมฆะ เนื่องจากชนโยบายการคลังของประเทศ ในปัญหาทางเศรษฐกิจด้วยเหตุผลที่ว่า ทุกประเทศมีอธิปไตยของตนเอง มีเงินตราของตนเองใช้ การที่ไปทำข้อตกลงใช้เงินตราต่างประเทศ โดยไม่ใช้เงินตราของตนเองเท่ากับเป็นการขัดนโยบายการคลังของประเทศ อย่างไรก็ตามผู้เขียนมีความเห็นว่าถ้าเป็นการค้าขายระหว่างประเทศแล้ว ข้อตกลงดังกล่าวถือว่าใช้บังคับได้ อย่างไรก็ตามถ้ามีข้อตกลงว่าให้ลูกหนี้ชำระ

เป็นเงินต่างประเทศ และชำระที่ต่างประเทศด้วย กรณีนี้ ลูกหนี้จะต้องชำระเป็นเงินต่างประเทศ ลูกหนี้จะชำระเป็นเงินไทยไม่ได้ เว้นแต่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ยินยอม มิฉะนั้น ถือว่าลูกหนี้ผิดสัญญา (คำพิพากษาฎีกาที่ 1693/2493)

2. สำหรับการคำนวณแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศเป็นเงินสยามจะคิดอัตราอย่างไรตามวรรค 2 ของมาตรา 196 ให้คิดตามอัตราแลกเปลี่ยนเงิน ณ สถานที่และในเวลาที่ใช้เงิน สำหรับสถานที่ไม่ค่อยจะสำคัญ เช่น ก. เป็นหนี้ ช. 1,000 ดอลลาร์ เนื่องจากค้าขายที่กรุงเทพฯ และจะใช้เงินที่กรุงเทพฯ การคำนวณอัตราแลกเปลี่ยนเงินดอลลาร์เป็นเงินบาทก็ให้คิดตามอัตราแลกเปลี่ยนที่กรุงเทพฯ แต่ที่เป็นปัญหาสำคัญอยู่ที่เวลา เพราะอัตราแลกเปลี่ยนเวลาหนึ่ง ๆ แตกต่างกันไป เช่น 1 ดอลลาร์ ในเวลาทำสัญญาเท่ากับ 21 บาท เวลาผิดสัญญาหรือผิดนัด 1 ดอลลาร์ เท่ากับ 22 บาท และเวลาใช้เงินกันจริง 1 ดอลลาร์เท่ากับ 23 บาท มีปัญหาว่าให้คิดตามอัตราไหน ซึ่งตามตัวบทให้คิดอัตรา "ในเวลาที่ใช้เงิน" ทำให้ปัญหาการตีความว่าหมายถึงเวลาที่ใช้เงินกันจริง ๆ หรือเวลากำหนดใช้เงินตามสัญญา ปัญหาศาลฎีกาได้เคยวินิจฉัยในคำพิพากษาฎีกาที่ 1223/2475 ให้ถือเวลาใช้เงินจริง ๆ เป็นเวลาที่จะคำนวณอัตราแลกเปลี่ยนเงิน

มีปัญหาที่ถามต่อมาว่า ถ้าอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศในเวลานั้นไม่แน่นอน จะคำนวณอัตราอย่างไร ปัญหาศาลฎีกาได้วินิจฉัยในคำพิพากษาฎีกาที่ 246/2488 และ 124/2490 ว่า ถ้าในวันที่ศาลพิพากษาเพื่อบังคับคดี ไม่มีอัตราแลกเปลี่ยนตามทางการหรือตามทางการค้าปกติแล้วอัตราแลกเปลี่ยนในตลาดมีจะใช้อัตราแลกเปลี่ยนตลาดมีได้หรือไม่ ในกรณีนี้ให้ถืออัตราแลกเปลี่ยนทางการครั้งสุดท้ายที่เคยมี

สำหรับอัตราแลกเปลี่ยนตาม ป.พ.พ. มาตรา 196 นี้ หมายถึงอัตราแลกเปลี่ยนเสรีซึ่งอาจไม่ตรงกับอัตราของรัฐบาลก็ได้ คำพิพากษาฎีกาที่ 1883/2497 ซึ่งโดยปกติจะคิดอัตราแลกเปลี่ยนเงินโดยเฉลี่ยที่ธนาคารพาณิชย์ทำการขายเงินตราต่างประเทศเป็นเงินไทย

อนึ่ง โปรดสังเกตว่า บทบัญญัติมาตรา 196 นี้ ไม่ปรับใช้กับการทำสัญญาแลกเปลี่ยนเงินไทยกับเงินต่างประเทศ เพราะเงินต่างประเทศที่จะต้องส่งตามสัญญาแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าอย่างหนึ่ง ไม่ได้ว่าเป็นหนี้เงิน เช่น ผู้ที่คนاجرต่างประเทศเอาเงินดอลลาร์มาแลกเปลี่ยนเงินบาทไทย เป็นต้น

มาตรา 197 ถ้าหนี้เงินจะพึงส่งไซ้ด้วยเงินตราชนิดหนึ่งชนิดใด โดยเฉพาะอันเป็นชนิดที่ยกเลิกไม่ไซ้กันแล้วในเวลาที่จะต้องส่งเงินไซ้หนี้ไซ้ การส่งไซ้เงินทานให้ถือเสมือนหนึ่งว่ามีใครระบุไว้ไซ้เป็นเงินตราชนิดนั้น

มาตรานี้ เป็นกรณีได้มีการตกลงให้ชำระหนี้ด้วยเงินชนิดใดชนิดหนึ่ง ซึ่งต่อมาภายหลังได้มีการกฎหมายออกมาเลิกไซ้เงินดังกล่าว มาตรา 197 ถือว่า ข้อตกลงที่ว่าต้องไซ้ด้วยเงินตราที่ยกเลิกเสียแล้วไม่มีความผูกพันกันต่อไป อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่า ลูกหนี้หลุดพ้นจากการชำระหนี้ ลูกหนี้ยังต้องผูกพันชำระหนี้ด้วยเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายในเวลาที่ใช้เงิน เช่น สมมุติว่า ก.กู้เงิน ข. 10,000 บาท โดยในสัญญาให้ชำระเงินด้วยธนบัตรไทยใบละ 1,000 บาท ต่อมา ใน พ.ศ. 2488 รัฐบาลไทยได้ประกาศยกเลิกธนบัตรใบละ 1,000 บาท ดังนั้น ถือว่าข้อตกลงที่ให้ชำระหนี้ด้วยธนบัตรใบละ 1,000 บาท ไม่มีความผูกพันต่อไป แต่ลูกหนี้ยังต้องชำระหนี้ด้วยเงินที่ใช้นั้นอยู่ในปัจจุบัน

มีข้อสังเกตว่า มาตรา 197 นี้ ไซ้บังคับทั้งฝ่ายเจ้าหนี้และลูกหนี้ กล่าวคือ ฝ่ายเจ้าหนี้จะบังคับให้ลูกหนี้หาเงินตราที่ยกเลิกแล้วมาชำระหนี้ตามข้อสัญญาไม่ได้ และเช่นเดียวกัน ฝ่ายลูกหนี้จะบังคับให้ฝ่ายเจ้าหนี้รับชำระหนี้ด้วยเงินตราที่ยกเลิกแล้วก็ได้เช่นกัน

มาตรา 198 ถ้าการอันมีกำหนดพึงกระทำเพื่อชำระหนี้มีหลายอย่าง
 แต่ละจะตองกระทำเพียงการใดการหนึ่งแต่อย่างใดเดียวไซ้รู้ ทานวาสัทธิที่จะ
 เลือกทำการอย่างใดนั้นตกอยู่แก่ฝ่ายลูกหนี้ เว้นแต่จะใดตกลงกันกำหนด
 ไว้เป็นอย่างอื่น

1. มาตรา 198 นี้ หมายถึง กรณีที่วัตถุแห่งหนี้มีหลายอย่างและลูกหนี้มีสิทธิเลือก
 ชำระอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งโดยหลักแล้ว สิทธิการเลือกตกอยู่ฝ่ายลูกหนี้ เว้นแต่กรณีตกลงกำหนด
 ไว้เป็นอย่างอื่น เช่น ให้เจ้าหนี้หรือให้บุคคลภายนอกเป็นผู้เลือก (มาตรา 198 และมาตรา 201
 วรรคแรก) ตัวอย่างเช่น ก. มีสุนัขอยู่ 2 ตัว ใ้ให้สัญญาขายสุนัขตัวใดตัวหนึ่งใน 2 ตัวนั้นให้แก่
 ข. สิทธิในการเลือกตกอยู่แก่ ก. ซึ่งเป็นลูกหนี้ในการส่งมอบสุนัข อย่างไรก็ตาม ก. และ ข. อาจ
 ตกลงกันว่าให้ ข. เจ้าหนี้เป็นผู้เลือกหรือให้ ค. บุคคลภายนอกเป็นผู้เลือกก็ได้

สำหรับวัตถุแห่งหนี้หลายอย่างที่ให้เลือกนี้ อาจจะเป็นสิ่งของหลายอย่าง เช่น เลือก
 สุนัขตัวใดตัวหนึ่งใน 2 ตัว ที่ไ้กล่าวมาแล้ว หรืออาจจะเป็นการกระทำหลายอย่างซึ่งจะตองเลือก
 กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ได้ เช่น ก. รับเงินล่วงหน้า ข. ไป และสัญญาจะขายหมูในสวนไ้
 หรือจะชุกคินสอกทองรองในสวนไ้แล้วแต่ ก. จะเลือก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สำหรับกรณีหลังนี้
 ผู้มีสิทธิเลือกจะตองเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด จะมาเลือกเอาบางส่วนของทางหนึ่งและ
 บางส่วนของอีกทางหนึ่งไม่ได้ เช่น ตามตัวอย่างข้างต้น ก. จะขอเลือกขายหมูบางส่วนและขอ
 เลือกชุกคินสอกทองรองบางส่วนไม่ได้⁽¹⁾

2. มีข้อสังเกตว่า ถ้าเป็นกรณีที่วัตถุแห่งหนี้มีหลายอย่าง และลูกหนี้ตองทำทุกอย่าง
 หรือลูกหนี้ตองทำทีละอย่างก่อนหลังแล้ว กรณีนี้ไม่ปรับใช้กับมาตรา 198 ตัวอย่างเช่น ก. ทำ

1 ตัวอย่างตามมาตรา 198 ของพระยาเทพวิฑูร หน้า 718-719

สัญญาขายตึกแถวพร้อมคู่มือใช้ให้ ข. ดังนั้น ก. ผู้ขายต้องส่งมอบตึกแถวและคู่มือใช้ให้ ข. ผู้ซื้อ ซึ่งถือว่าการชำระหนี้มีหลายอย่างและลูกหนี้จะต้องชำระทุกอย่าง (Obligation Conjointive) ก. จะชำระหนี้ด้วยส่งมอบตึกแถวอย่างเดียว โดยไม่ยอมส่งมอบคู่มือใช้ด้วยไม่ได้ เพราะเท่ากับเป็นการบังคับให้เจ้าหนี้รับชำระหนี้แต่เพียงบางส่วนตามมาตรา 320 ซึ่งเจ้าหนี้สามารถที่จะปฏิเสธได้ หรืออีกตัวอย่าง เช่น ศาลพิพากษาให้จำเลยส่งมอบทองให้แก่โจทก์ หากส่งมอบไม่ได้ให้คืนเงิน 12,500 บาท ดังนั้น เป็นการกำหนดให้จำเลยทำการชำระหนี้ตามลำดับก่อนหลัง มิใช่ให้เลือกกระทำกรอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ตามมาตรา 198 (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1367/2510)

มาตรา 199 การเลือกนั้นท่านให้ทำด้วยแสดงเจตนาแก่ผู้กรณีกฝ่ายหนึ่ง

การชำระหนี้ได้เลือกทำเป็นอย่างใดแล้ว ท่านให้ถือว่าอย่างนั้นอย่างเดียวเป็นการชำระหนี้อันกำหนดให้กระทำแต่ตนมา

1. มาตรา 199 นี้ แสดงถึงวิธีที่ผู้มีสิทธิจะเลือกการชำระหนี้ ซึ่งมีหลายอย่างตามมาตรา 198. วิธีที่การเลือกนี้ให้กระทำด้วยการแสดงเจตนาแก่ผู้กรณีกฝ่ายหนึ่ง โดยให้เป็นไปตามหลักทั่วไปของการแสดงเจตนา กล่าวคือ ต้องแสดงเจตนาด้วยความสมัครใจ ไม่ได้เกิดจากถูกข่มขู่ ฉ้อฉล หรือสำคัญผิด และอาจจะเป็นการแสดงเจตนาออกโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายก็ได้

2. สำหรับในวรรคสองนั้น ท้าวเมื่อได้เลือกแล้ว ให้ถือว่าอย่างนั้นอย่างเดียวเป็นการชำระหนี้อันกำหนดให้กระทำมาแต่ตน ซึ่งพอสรุปสาระสำคัญได้ว่า เมื่อแสดงเจตนาเลือกแล้ว ผู้มีสิทธิเลือกจะกลับใจหรือเปลี่ยนใจอีกไม่ได้ และเมื่อได้เลือกแล้วกรรมสิทธิในทรัพย์สินได้โอนไปยังผู้ซื้อตามมาตรา 458 นับแต่เวลาทำสัญญา ไม่ใช่เวลาเลือก นอกจากนี้ถ้าหากการชำระหนี้เกิดกลายเป็นพันวิสัยภายหลังเลือกแล้ว โดยไม่ใช่ความผิดของลูกหนี้แล้ว ลูกหนี้ก็เป็นอันหลุดพ้นจากการชำระหนี้ตามมาตรา 219 ตัวอย่างเช่น ก.พ่อค้ารถยนต์ทำสัญญาขายรถยนต์คันใดคันหนึ่งใน 2 คัน ให้ ข. คือ รถยนต์ Honda และรถยนต์ Fiat โดยมีข้อตกลงให้ ข.เป็นผู้มีสิทธิเลือก เมื่อ ข.ได้แสดงเจตนาเลือกรถยนต์ Fiat แล้วภายหลังปรากฏว่า ราคารถยนต์รุ่นทุกชนิดมีราคาสูงขึ้น รวมทั้งรถยนต์ Honda ด้วย ดังนั้น ข.จะเปลี่ยนใจกลับมาเลือกรถยนต์ Honda ไม่ได้ และสมมุติว่าเมื่อ ข.ได้เลือกรถยนต์ Fiat แล้ว ภายหลังต่อมาได้เกิดฟ้าผ่ารถยนต์ Fiat คันนั้นเสียหายหมด กรณีนี้ ข.จะบังคับให้ ก.ส่งมอบรถยนต์ Honda ให้แก่ตนไม่ได้ โดยถือว่า ก.หลุดพ้นจากการชำระหนี้ตามมาตรา 219 แล้ว

มาตรา 200 ว่าจะต้องเลือกภายในระยะเวลาอันมีกำหนดและฝ่ายที่มีสิทธิจะเลือกมิได้เลือกภายในระยะเวลานั้นไซ้ ทานวาสติที่จะเลือกนั้นยอมตกไปอยู่แก่ฝ่ายหนึ่ง

ถ้ามิได้กำหนดระยะเวลาให้เลือกไซ้ เมื่อหนถึงกำหนดชำระ ฝ่ายที่ไม่มีสิทธิจะเลือกอาจกำหนดเวลาพอสมควรแก่เหตุแล้วบอกกล่าวให้ฝ่ายโนนไซ้สิทธิเลือกภายในเวลาอันนั้น

1. โดยหลักถ้าเป็นหนี้ที่มีกำหนดเวลาที่จะต้องเลือก ผู้มีสิทธิเลือกจะต้องใช้สิทธิเลือกภายในเวลาที่กำหนดไว้ ถ้าไม่ทำการเลือกภายในเวลาที่กำหนด สิทธิเลือกก็กลับตกไปอีกฝ่ายหนึ่งตามมาตรา 200 วรรคแรก ตัวอย่างเช่น ก. มีสุนัข 2 ตัว ต้องการจะขายตัวใดตัวหนึ่งให้ ข. แล้วแต่ ข. จะเลือก โดยให้ ข. ตอบมาภายใน 10 วัน เมื่อพ้น 10 วันแล้ว ข. ก็ไม่ตอบมาว่าจะเลือกตัวไหน ดังนี้ ก. กลับเป็นฝ่ายผู้มีสิทธิเลือก

2. แต่ถ้าเป็นหนี้มิได้มีกำหนดเวลาให้เลือกไว้เพียงแต่ทำสัญญาหรือตกลงกันไว้เฉย ๆ กรณีนี้ ถือว่าหนี้ถึงกำหนดชำระตามมาตรา 203 (เพราะเป็นหนี้ไม่มีกำหนดเวลาชำระ) ประกอบมาตรา 200 วรรค 2 ฉะนั้น กฎหมายจึงให้สิทธิแก่ฝ่ายที่ไม่มีสิทธิเลือกอาจแจ้งและกำหนดเวลาพอสมควรให้แก่ฝ่ายที่มีสิทธิให้ใช้สิทธินั้นและทำการเลือกเสียภายในเวลาที่กำหนด ถ้าหากฝ่ายผู้มีสิทธิเลือกไม่เลือกภายในเวลาที่กำหนดอีก ฝ่ายที่แจ้งไปก็อาจทำการเลือกเสียเองก็ได้ โดยอนุโลมตามมาตรา 200 วรรคแรก เช่น ตามตัวอย่างข้างต้น ก. มีสุนัข 2 ตัว ต้องการจะขายตัวใดตัวหนึ่งให้ ข. แล้วแต่ ข. จะเลือก โดยพูดตกลงกันเฉย ๆ ไม่ได้กำหนดเวลาเลือกของ ข. ไว้ว่าให้เลือกภายในกี่วัน เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้มีสิทธิเลือกคือ ข. อาจจะทิ้งไว้เนิ่นนานไม่ยอมเลือกเนื่องจากไม่มีกำหนดเวลาเลือก และอาจจะก่อความเสียหายให้แก่ฝ่ายไม่มีสิทธิเลือก คือ ก. ทั้งนี้ กฎหมายจึงให้ ก. ฝ่ายไม่มีสิทธิเลือกแจ้งและกำหนดเวลาพอสมควรให้ ข. ทำการเลือกภายในเวลาที่กำหนด เช่น อาจแจ้งไปให้ ข. ตอบมาภายใน 10 วันว่าจะเลือกตัวไหน และถ้า ข. ไม่ตอบมาภายใน 10 วัน ที่กำหนด ก. ก็จะเป็นผู้เลือกเสียเอง

มาตรา 201 ถ้าบุคคลภายนอกจะพึงเป็นผู้เลือก ท่านให้
 กระทำด้วยแสดงเจตนาแก่ลูกหนี้ และลูกหนี้จะต้องแจ้งความนั้นแก่เจ้าหนี้
 ถ้าบุคคลภายนอกนั้นไม่อาจจะเลือกใดก็ดี ถ้าไม่เต็มใจจะเลือก
 ก็ดี ท่านว่าสิทธิที่จะเลือกตกไปอยู่แก่ฝ่ายลูกหนี้

1. มาตรานี้ก็กล่าวถึงกรณีที่ลูกหนี้ก็ดี เจ้าหนี้ก็ดี จะไม่เป็นผู้เลือก แต่ได้ตกลงกันให้บุคคลภายนอกเป็นผู้เลือก โดยบุคคลภายนอกทำการเลือก โดยการแสดงเจตนาต่อลูกหนี้ และลูกหนี้จะต้องแจ้งไปให้เจ้าหนี้ทราบ ตามมาตรา 201 วรรคแรก มีปัญหาว่า บุคคลภายนอกเป็นเพียงแต่ได้แสดงเจตนาเลือกต่อลูกหนี้ และลูกหนี้ยังไม่ได้แจ้งไปให้เจ้าหนี้ทราบ จะนับได้หรือไม่ว่ามีทางเลือกสำเร็จแล้ว เมื่อพิจารณาตามตัวบท มาตรา 201 วรรคแรก เห็นว่าการเลือกยังไม่สำเร็จ เพราะในตัวบทใช้คำว่า "และ" นอกจากนี้ ตัวบทยังมีสภาพบังคับว่า ลูกหนี้ต้องแจ้งให้เจ้าหนี้ทราบด้วย

2. ถ้าบุคคลภายนอกซึ่งเป็นผู้เลือกตามมาตรา 201 วรรคแรก ไม่อาจจะเลือกได้ (เช่น ตาย หรือ ตกเป็นคนวิกลจริต) หรือไม่เต็มใจจะเลือกก็ให้สิทธิการเลือกนั้นตกไปอยู่แก่ฝ่ายลูกหนี้ ตามมาตรา 201 วรรคสอง (กล่าวคือ สิทธิในการเลือกกลับมาหาหลักธรรมดา ตามมาตรา 198 ที่ให้ลูกหนี้เลือกนั่นเอง)

ตัวอย่างเช่น ก.มีม้าอยู่ 2 ตัว ใ้ค้ทำสัญญาขายให้ ข.ตัวหนึ่ง แต่ ข.ติดธุระไม่ว่างที่จะเลือกเอาตัวไหน จึงได้ตกลงให้ ค.บุคคลภายนอกเป็นผู้เลือก ดังนี้ เมื่อ ค.ได้ตกลงเลือกม้าตัวไหนแล้ว และได้แจ้งให้ ก.ทราบ และ ก.ได้แจ้งให้ ข.ทราบแล้ว ก็ถือว่าการเลือกได้สำเร็จแล้ว แต่หาก ค.บุคคลภายนอกซึ่งเป็นผู้เลือกนั้นเกิดตายขึ้นมา หรือไม่เต็มใจเลือกก็ให้สิทธิในการเลือกก็ตกกลับมายัง ก.

มาตรา 202 ถ้าการอันจะพึงต้องทำเพื่อชำระหนี้
นั้นมีหลายอย่าง และอย่างใดอย่างหนึ่งตกเป็นอันพ้นวิสัยจะทำได้
มาแต่ต้นก็ดี ถ้ากลายเป็นพ้นวิสัยในภายหลังก็ดี ทานให้จำกัดหนี้
นั้นไว้เพียงการชำระหนี้อย่างอื่นที่ไม่พ้นวิสัย อนึ่งการจำกัดหนี้
ยอมไม่เกิดขึ้น หากว่าการชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัยเพราะพฤติ
การอันใดอันหนึ่งซึ่งฝ่ายที่ไม่มีสิทธิจะเลือกนั้นต้องรับผิดชอบ

1. กรณีตามมาตรา 202 นี้ หมายถึงกรณีที่มีการชำระหนี้อย่างใดอย่างหนึ่งตกเป็นพ้นวิสัยมาแต่ต้น หรือตกเป็นพ้นวิสัยภายหลังการทำสัญญา แต่ยังไม่มีการเลือก

สำหรับการชำระหนี้อย่างใดอย่างหนึ่งตกเป็นพ้นวิสัยมาแต่ต้น นิติกรรมในส่วนนั้นตกเป็นโมฆะตามมาตรา 150 และให้จำกัดหนี้ไว้สำหรับการชำระหนี้อย่างอื่นที่ไม่พ้นวิสัย ตัวอย่างเช่น ก. มีม้าแข่งอยู่ 2 ตัว ชื่อสีหมอกและสีเทา ก. ต้องการขายตัวใดตัวหนึ่งให้เฮ. โดยให้ ข. เป็นผู้เลือก ปรากฏว่าในขณะที่ทำสัญญา (ยังไม่มีการเลือก) ม้าสีหมอกได้ตายเสียแล้ว โดยคุณกรณีไม่ทราบ ดังนั้น การที่ ก. จะขายม้าสีหมอกให้เฮ. ข. เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้มาแต่ต้น ตกเป็นโมฆะตามมาตรา 113 สัญญาจึงจำกัด เฉพาะขายม้าสีเทาที่ยังไม่พ้นวิสัยเท่านั้น

2. สำหรับการชำระหนี้อย่างใดอย่างหนึ่งตกเป็นพ้นวิสัยภายหลังทำสัญญา แต่ยังไม่มีการเลือก กรณีนี้จะคงถือว่าเหตุที่เกิดขึ้นเป็นความผิดของฝ่ายใด

ก. ถ้าเหตุนั้นไม่ได้เกิดจากความผิดของผู้ไม่มีสิทธิเลือก ก็ให้จำกัดหนี้ไว้สำหรับการชำระหนี้อย่างอื่นที่ยังไม่พ้นวิสัย เช่นเดียวกับชำระหนี้อย่างใดอย่างหนึ่งจะทำได้มาแต่ต้นดังที่ได้อธิบายมาแล้ว

ตัวอย่างเช่น ก.มีม้าแข่งอยู่ 2 ตัว ต้องการขายตัวใดตัวหนึ่งให้แท้ ข. โดยให้ ก.เป็นผู้เลือกเอง หลังจากทำสัญญาแล้ว แต่ ก.ยังไม่ได้เลือกเอาตัวไหน ปรากฏว่า ม้าสีหมอก ไค้ตายลงเองก็ดี หรือมีคนทำร้ายให้ตายหรือแม่แต่ ก.ทำให้ม้าตายเองก็ดี สัญญาซื้อขายระหว่าง ก.กับ ข.ยังคงเหลือมาเฉพาะสีเทาที่ยังเหลืออยู่

ข้อสังเกต ตามตัวอย่างนี้ ก.เจ้าของม้าเป็นผู้เลือก และเมื่อเหตุที่ม้าสีหมอกตายลง ไม่ว่าจะตายเพราะบุคคลภายนอก หรือผู้มีสิทธิเลือกคือ ก.เป็นผู้ทำให้ตายโดยไม่ได้เกิดจากความผิดของฝ่ายไม่มีสิทธิเลือก คือ ข.แล้วสัญญาซื้อขายก็จำกัดเหลือเฉพาะม้าสีเทาที่ยังไม่พันวิสัย

ข. ถ้าเหตุนี้เกิดจากความผิดของผู้ไม่มีสิทธิเลือก กรณีนี้จะเข้าข่ายเว้นของ มาตรา 202 ตอนท้ายที่บัญญัติว่า "อนึ่ง การจำกัดนั้นย่อมไม่เกิดมีขึ้น หากว่าการชำระหนี้กลายเป็นพันวิสัย เพราะพฤติการณ์ใดอันหนึ่ง ซึ่งฝ่ายที่ไม่มีสิทธิเลือกต้องรับผิดชอบ" ซึ่งหมายความว่า จะเอาบทบัญญัติมาตรา 202 ตอนต้นที่บัญญัติว่า "ให้จำกัดหนี้ไว้เพียงการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นที่ไม่พันวิสัย" มาบังคับไม่ได้นั่นเอง

ตัวอย่างเช่น ก.มีม้าแข่งอยู่ 2 ตัว ชื่อสีหมอก และสีเทา ก.ต้องการขายตัวใดตัวหนึ่งให้แท้ ข. โดย ก.เป็นผู้มีสิทธิเลือก ระหว่างที่ ก.ยังไม่เลือก ข.ผู้ไม่มีสิทธิเลือกไปซื้อม้าสีหมอกจาก ก.ไปทดสอบขับซึกุและ ปรากฏว่า ข.ผู้ไม่มีสิทธิเลือกไค้ทำให้ม้าสีหมอกตาย กรณีนี้ ก.ผู้มีสิทธิเลือกอาจจะเลือกม้าสีหมอกให้แท้ ข.ก็ได้ เนื่องจาก ข.ผู้ไม่มีสิทธิจะต้องรับผิดชอบในการที่ม้าสีหมอกตาย

3. มีข้อสังเกตว่า ถ้าเป็นกรณีการชำระหนี้ที่เป็นพันวิสัย ภายหลังจากการเลือก โดยไม่ใช่ความผิดของลูกหนี้ ลูกหนี้ก็เป็นอันหลุดพ้นจากการชำระหนี้ตามความในมาตรา 219 ตัวอย่างเช่น ก.มีม้าแข่งอยู่ 2 ตัว ชื่อสีหมอกและสีเทา ก.ต้องการขายตัวใดตัวหนึ่งให้แท้ ข. โดยให้ ข.เป็นผู้เลือก เมื่อ ข.ได้แสดงเจตนาเลือกม้าตัวชื่อสีหมอกแล้ว และต่อมาม้าสีหมอกถูกฟ้าผ่าตาย ก.ไม่ต้องรับผิดชอบ ข.อีก เพราะเป็นการชำระหนี้พันวิสัยภายหลังจากการเลือก ในขณะเดียวกัน ข.จะบังคับให้ ก.ส่งมอบม้าอีกตัวหนึ่งที่ชื่อสีเทาให้แท้ตนอีกไม่ได้

สาระสำคัญของที่ควรจดจำในหมวด 1

1. หนี้คือความผูกพันทางกฎหมายระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเรียกว่าลูกหนี้ ต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้เดืออีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่าเจ้าหนี้ การกระทำของลูกหนี้ที่มีต่อเจ้าหนี้คือ วัตถุประสงค์อันได้แก่ การชำระหนี้ การงดเว้นการชำระหนี้ และส่งมอบทรัพย์สิน
2. สิทธิเรียกร้องหรือบุคคลสิทธิมีความหมายเช่นเดียวกับหนี้
3. หนี้ในแห่งหมายถึงหนี้ที่มีผลฟ้องร้องบังคับกันได้ตามกฎหมาย ซึ่งแตกต่างกับหนี้ในธรรมที่เจ้าหนี้จะเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ไม่ได้ แต่หากลูกหนี้ได้ชำระหนี้ให้เจ้าหนี้ไปก็จะเรียกคืนไม่ได้เช่นกัน โดยถือว่าเป็นการชำระหนี้ถูกต้องแล้ว
4. มูลหนี้หรือบ่อเกิดแห่งหนี้มี 5 ประเภท คือ นิติกรรมสัญญา ละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ลากมิควรได้ และบทบัญญัติของกฎหมาย
5. ทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุประสงค์แห่งหนี้มีได้มั่งถึงตัวทรัพย์สินที่แน่นอน เพียงแต่ระบุเป็นประเภทและตามสภาพแห่งนิติกรรม หรือตามเจตนาคุณกรณีไม่อาจจกำหนดได้ว่าจะพึงเป็นชนิดใด ลูกหนี้จะต้องส่งมอบชนิดปานกลาง
6. วิธีทรัพย์สินอันเป็นวัตถุประสงค์แห่งหนี้ ระบุไว้เป็นประเภทจะกลายเป็นทรัพย์สินที่แน่นอนหรือทรัพย์สินเฉพาะสิ่งได้ 2 วิธี 1. เมื่อลูกหนี้ได้กระทำการอันตนจะพึงต้องทำเพื่อส่งมอบทรัพย์สินนั้นทุกประการแล้วหรือ 2. เมื่อลูกหนี้ได้เลือกกำหนดทรัพย์สินที่จะส่งมอบแล้วด้วยความยินยอมของเจ้าหนี้
7. หนี้เงินต่างประเทศ ลูกหนี้จะส่งใช้เป็นเงินไทยก็ได้
8. กรณีวัตถุประสงค์แห่งหนี้หลายอย่าง สิทธิในการเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่งนี้ โดยหลัก ตกอยู่ฝ่ายลูกหนี้ เว้นแต่ตกลงให้เจ้าหนี้เป็นผู้เลือก หรือให้บุคคลภายนอกเป็นผู้เลือก

9. การเลือกกระทำโดยการแสดงเจตนา และต้องเลือกภายในกำหนดระยะเวลา มิฉะนั้น สิทธิในการเลือกย่อมตกไปอยู่กับอีกฝ่ายหนึ่ง
10. การชำระหนี้บางอย่างโดยหนึ่งทศเป็นพันวิสัยภายหลังทำสัญญา แต่ยังไม่มีการเลือก ถ้าเหตุนี้ไม่ได้เกิดจากความผิดของผู้ไม่มีสิทธิเลือกก็ให้ชำระหนี้บางอย่างอื่นที่ยังไม่พันวิสัย แต่ถ้าเหตุนี้เกิดจากความผิดของผู้ไม่มีสิทธิเลือก ผู้มีสิทธิเลือกอาจจะเลือกทรัพย์สินที่พันวิสัยนั้นให้เขาผู้ไม่มีสิทธิเลือกก็ได้

ข้อทดสอบใบหมวด 1

ข้อ 1 นายเหลี่ยมมีที่ดิน 2 แปลง แปลงหนึ่งอยู่ติดถนน อีกแปลงหนึ่งอยู่ติดคลอง ได้ทำสัญญาจะขายที่ดินดังกล่าว 1 แปลงให้นายกลมในราคา 200,000 บาท นักจดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์พร้อมกับชำระราคาซื้อขาย ณ สำนักงานที่ดินในวันที่ 12 ตุลาคม 2526 ในหนังสือสัญญาจะซื้อขายระบุไว้ว่า ที่ดินทั้ง 2 แปลงนั้น นายเหลี่ยมจะโอนขายแปลงใดให้นายกลมก็ได้แล้วแต่ นายเหลี่ยมจะเลือก ถ้าไม่สามารถโอนได้ นายเหลี่ยมยอมขายรถยนต์ 1 คันของตนให้นายกลมในราคา 100,000 บาทแทนการขายที่ดิน ครั้นถึงวันนักจดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ นายเหลี่ยมไม่ยอมขายที่ดินจึงไม่ยอมโอนขายที่ดินให้นายกลมไม่ว่าแปลงใด แต่ขอเลือกรถยนต์ให้นายกลมแทน นายกลมไม่ยอมรับซื้อรถยนต์และแจ้งให้นายเหลี่ยมโอนขายที่ดินแปลงที่อยู่ติดถนน ดังนี้ ให้วินิจฉัยว่า นายเหลี่ยมจะต้องโอนขายที่ดินแปลงหนึ่งแปลงใดให้นายกลมหรือไม่ หรือมีสิทธิเลือกขายรถยนต์ให้นายกลมโดยไม่ต้องขายที่ดิน

ธงคำตอบ

ข้อ 1 ตามปัญหาเป็นเรื่องการชำระหนี้หลายอย่าง ซึ่งมีหลักกฎหมายพอสรุปได้ ดังนี้

ถ้าการอันมีกำหนดพึงกระทำเพื่อชำระหนี้นั้นมีหลายอย่าง แต่จะต้องกระทำเพียงอย่างเดียว สิทธิที่จะเลือกทำการอย่างใดนั้นตกแก่ฝ่ายลูกหนี้ เว้นแต่จะได้ตกลงกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น (ป.พ.พ. มาตรา 198)

การเลือกนั้นให้ทำด้วยแสดงเจตนาแก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง การชำระหนี้ได้เลือกทำเป็นอย่างใดแล้ว ให้ถือว่าเป็นการชำระหนี้อันกำหนดให้กระทำมาแต่ต้น (ป.พ.พ.มาตรา 199)

ถ้าจะต้องเลือกภายในระยะเวลาที่กำหนด และฝ่ายที่มีสิทธิเลือกมิได้เลือกภายใน
ระยะเวลา นั้น สิทธิที่จะเลือกย่อมตกไปอยู่แก่อีกฝ่ายหนึ่ง (ป.พ.พ. มาตรา 200 วรรคแรก)

แต่การชำระหนี้หลายอย่าง ซึ่งลูกหนี้มีสิทธิเลือกกระทำเพียงอย่างเดียวแล้ว
ต่างกับการชำระหนี้ที่ละอย่างก่อนหลังตามลำดับ ซึ่งลูกหนี้ไม่มีสิทธิเลือก

ข้อเท็จจริงตามปัญหา เมื่อปรับกับหลักกฎหมายวินิจฉัยได้ดังนี้

การที่นายเหลี่ยมทำสัญญาจะขายที่ดิน 1 แปลง ให้นายกลม และมีสิทธิโอนขายที่ดิน
แปลงใดให้นายกลมก็ได้ในระหว่าง 2 แปลง แล้วแต่จะเลือกนั้น เป็นการชำระหนี้อันมีหลายอย่าง
ซึ่งนายเหลี่ยมในฐานะลูกหนี้มีสิทธิเลือกกระทำเพียงอย่างเดียวตาม ป.พ.พ. มาตรา 198 แต่
ข้อความในสัญญาจะซื้อขายที่ว่า ถ้าไม่สามารถโอนได้ นายเหลี่ยมยอมขายรถยนต์ 1 คันของตน
ให้นายกลม ในราคา 100,000 บาท แทนการขายที่ดินนั้น ไม่ใช่การชำระหนี้อันมีหลายอย่างซึ่ง
ลูกหนี้มีสิทธิเลือก แต่เป็นการชำระหนี้ที่ละอย่างก่อนหลังตามลำดับ ซึ่งลูกหนี้ไม่มีสิทธิเลือก กล่าว
คือ นายเหลี่ยมจะต้องเลือกโอนขายที่ดินแปลงหนึ่งแปลงใด ในระหว่าง 2 แปลงก่อน ต่อเมื่อไม่
สามารถโอนได้ จึงจะมีสิทธิขายรถยนต์ เมื่อนายเหลี่ยมยังสามารถโอนที่ดินได้ เพียงแต่ไม่ยอม
ขาย ย่อมไม่มีสิทธิเลือกขายรถยนต์แทน

ตามสัญญา นายเหลี่ยมจะต้องจดทะเบียนโอนขายที่ดิน 1 แปลงให้นายกลม ในวันที่
12 ตุลาคม 2526 นายเหลี่ยมจึงต้องแสดงเจตนาเลือกภายในระยะเวลาดังกล่าว เมื่อนาย
เหลี่ยมไม่เลือกโดยไม่ยอมโอนขายที่ดิน ไม่ว่าแปลงใดให้นายกลม สิทธิเลือกย่อมตกไปอยู่แก่
นายกลม ตาม ป.พ.พ. มาตรา 200 วรรคแรก

เมื่อนายกลมแจ้งให้นายเหลี่ยมโอนขายที่ดินแปลงที่อยู่ติดถนน ย่อมเป็นการแสดง
เจตนาเลือกแล้ว จึงถือว่าเป็นการชำระหนี้อันกำหนดให้กระทำมาแต่ต้นตาม ป.พ.พ. มาตรา
199

ดังนั้น นายเหลี่ยมจะต้องโอนขายที่ดินแปลงที่อยู่ติดถนนให้นายกลม ไม่มีสิทธิเลือก
ขายรถยนต์ให้นายกลมโดยไม่ต้องขายที่ดิน